

การรวบรวมอำนาจรัฐของพระเจ้ามั่งรายในลุ่มแม่น้ำกก
การก่อตัวของรัฐใหม่ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔

ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในลุ่มแม่น้ำกกในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ คือการสะสมและรวบรวมอำนาจรัฐของ "มั่งราย" แต่เหตุการณ์ดังกล่าวยังไม่มีการศึกษาโดยละเอียดนัก อาจเนื่องมาจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักฐานซึ่งอยู่ในรูปของตำนาน หรือพงศาวดารที่เขียนขึ้นในสมัยหลัง อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะไม่มีศิลาจารึกหรือเอกสารร่วมสมัยรองรับ แต่จากเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงบางอย่างมีความผูกพันกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งตรวจสอบได้ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการขยายอำนาจของมองโกลทางคานยูนนาน-เชียงรุ่ง และพุกาม-พม่า และที่สำคัญก็คือเหตุการณ์ที่ว่าด้วยการรวบรวมอำนาจรัฐของมั่งรายในลุ่มแม่น้ำกก ซึ่งจะนำไปสู่การขยายอำนาจเข้ายึดครองหริภุญชัย และเซลาลัง (ละคร) ในลุ่มแม่น้ำปิง-วัง ในราว พ.ศ. ๑๘๒๘ - ๑๘๓๕ ทั้งที่ศิลาจารึกวัดพระยืนลำพูน พ.ศ. ๑๘๑๓ ระบุว่า "พญาเมืองหลวง" และราชวงศ์ได้เข้าปกครอง ณ คินแดนแห่งนั้นนับได้ ๔ ชั่วรัชกาลแล้ว^(๑) ฉะนั้นหลักฐานจากตำนานหรือพงศาวดารที่กล่าวถึง เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงนี้จึงไม่อาจจะเล่ายการพิจารณา และในบทนี้ก็จะเป็นการพยายามที่จะอธิบายเหตุการณ์เหล่านั้น พร้อมกันจะชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลุ่มแม่น้ำแห่งนี้

^(๑)ข้อความในศิลาจารึกนี้กล่าวว่า "...เจ้าท้าวสองแสนนา (พระเจ้ากือนา พ.ศ. ๑๘๑๐ - ๑๘๓๒) อันธรรมิกราช ผู้เป็นลูกรักแก่พญาผายู เป็นหลานแก่พญาคำฟู เป็นหลานแก่พญาเมืองหลวง..." ("ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน จ.ศ. ๗๓๒ (พ.ศ. ๑๘๑๓)" นำทองคำวรรณ อานและอธิบายคำ, ใน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๔) หน้า ๓๖

จะมีผลสำคัญต่อการก่อตัวของรัฐหนึ่ง ซึ่งจะขยายบทบาทออกไปเพื่อเข้ายึดครองเมือง
หรือรัฐย่อย และเซลาจค์ (ละคร) ในลุ่มแม่น้ำปิง-วัง อันจะเป็นที่มาของรัฐใหม่ที่เรียกกันใน
เวลาต่อมาว่า ลันนา หรือ ลันนาไทย

เงินยาง พะเยา และเชียงรุ่งกับภูมิหลังของพระยามังราย

ภูมิหลังและการขึ้นสู่อำนาจของพระยามังรายเกี่ยวกับเมือง ๒ เมือง คือ เชียงรุ่ง
กับเงินยาง ทั้งสองเมืองนี้มีรากฐานความสัมพันธ์กันมาก่อนทั้งในตำนานและประวัติศาสตร์ ภูมิหลัง
ของเชียงรุ่งนั้นปรากฏในหลักฐานของจีนเรียกว่า "เซอหลี่" (Sheli)^(๒) แต่ในหลักฐานพื้นเมือง
ของลันนาเรียกว่า "เชียงรุ่ง" ภายหลังเมื่อมีการจัดแบ่งการปกครองเมืองต่าง ๆ ภายในการ
ปกครองของเชียงรุ่งเสียใหม่ในรูปของเขตการปกครอง ๑๒ แห่ง จึงเรียกกันว่า "สิบสองพันนา"^(๓)

ในระยะก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๔ นั้น เซอหลี่ หรือเชียงรุ่งอยู่ภายใต้เครือชาวยการ
ปกครองของอาณาจักรน่านเจ้า จนกระทั่งถึงราวศตวรรษที่ ๑๔ "พญาเจง" หรือที่ตำนาน
พื้นเมืองภาคเหนือเรียกว่า "พระยาเจียง" แห่งเมืองเงินยางและพะเยา ได้เข้าไปล้มการ
ปกครองของน่านเจ้า และจัดตั้งเมือง "หอคำเชียงรุ่ง" ขึ้น ต่อจากนั้นจึงมีกษัตริย์ในสายวงศ์
ของ "พญาเจง" ปกครองสืบต่อมา^(๔) ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงรุ่งกับเมืองเงินยางไม่
ค่อยปรากฏมากนัก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทั้งสองเมืองนี้ต่างมีอิสระปกครองตนเอง ไม่ขึ้นแก่กัน จนกระทั่ง
ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ จึงได้ปรากฏเรื่องราวกันว่าท้าวลาวเม็งแห่งเมืองเงินยางได้ทำการ
อภิเษกสมรสกับ "นางเทพคำชาย" หรือ "คำชาย" ธิดาท้าวรุ่งแก่ชายเมือง-

^๒ หลี่ ฟู่ อี้, "ประวัติแคว้นสิบสองพันนา", ป.อ.บ. ๑๖ (มกราคม-มิถุนายน

๒๕๒๕) : ๒๘

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘, ๓๑

เชียงใหม่^(๕) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในราว พ.ศ. ๑๗๔๑ - ๑๗๔๒ หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย เนื่องจากว่าหลังจากการอภิเษกในครั้งนี้แล้ว ได้ให้กำเนิด "มังราย" ในปี พ.ศ. ๑๗๔๒ ซึ่งมังรายผู้นี้จะมีบทบาททางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่ และศรีภูกุ้มข้าวในโอกาสต่อไป

สำหรับเมืองเงินยาง^(๖) ความตำนานกล่าวว่า เป็นเมืองดั้งเดิมมาแต่ก่อนสมัยขุนเจือง (ประมาณ พ.ศ. ๑๖๔๓ - ๑๗๓๓) แล้ว ปฐมกษัตริย์ของเมืองเงินยาง ได้แก่ปู่เจ้าลาวจกหรือที่เรียกอย่างบาลีว่า "ลวจังกราช" เมื่อ จุลศักราช ๑ (พ.ศ. ๑๑๔๒) ความเป็นมาของเมืองเงินยางนี้มีความเกี่ยวข้องกับเมือง "โยนกนาคนคร"^(๗) ที่เคยอยู่ในลุ่มแม่น้ำกกและเมืองพะเยาในลุ่มแม่น้ำอิงด้วย โยนกนาคนคร หรือโยนกนั้นเป็นเมืองที่สิงหนทิกุมารอพยพผู้คนจากเมืองราชคฤห์-

^๕ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๔ - ๕ และโปรดดูการศึกษาหลักฐานประกอบเหตุการณ์ใน David K. Wyatt and Dian Murray, "King Mangrai and Chiang Rung", JSS. 64 (January 1976) 1 : 378-381 และ Michael Vickery, "King Mangrai and the Le-Shih", JSS. 68 (January 1980) 1 : 126-127

^๖คู่มือเรื่องของเมืองนี้ใน "พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน", ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๓๓ (พระนคร : องค์การค้ำครสภา, ๒๕๑๒), หน้า ๒๐๑ - ๒๐๔ และในประชุมพงศาวดารเล่มที่ ๓๔ (พระนคร : องค์การค้ำครสภา, ๒๕๑๒), หน้า ๕๑ - ๕๓

^๗คู่มือเรื่องนี้ ใน "ตำนานสิงหนทิกุมาร" ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๓๓, หน้า ๒๐๓ - ๒๐๔, "พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน" (ตำนานสิงหนทิก), ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๓๔, หน้า ๑ - ๕๑ และ "ตำนานสิงหนทิกโยนกชัยบุรีศรีเชียงแสน" ใน สงวน ไชยสิทธิ์, ประชุมตำนานลานนาไทย (พระนคร : โอเคียนส์โคร์, ๒๕๑๕) หน้า ๓๑ - ๑๑๖

นครหลวงไทยเทศมาตั้งขึ้นเมื่อมหาศักราช ๙๗ คิว บี้ กคใจ (ปัญหาเกี่ยวกับศักราชนี้ยังเป็นที่เปิดกว้างอยู่^(๔)) พวกไทยเมืองนี้เมื่อเข้ามาแล้วก็ปรากฏว่าเป็นพวกที่มีอำนาจการเมืองมากกว่ากลุ่มโคปู้เจ้าลาวจก หรือบางตำนานเรียกว่า "ปู้เจ้าลาวกะยู่" ซึ่งเป็นหัวหน้าชนกลุ่มลัวะ หรือมีลักษณะคล้ายเขาคอยคองคองยอมรับอำนาจ กษัตริย์องค์สำคัญของเมืองโยนก และมีชื่อเสียงมากทั้ง ๆ ที่ยังเป็นที่ยุติสงสัยว่าจะเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์หรือไม่คือพระเจ้า "พรหม" ซึ่งภายหลัง โคหำการขับไล่พวกกรวมที่เคยมีอำนาจอยู่ออกไปจากลุ่มแม่น้ำกก และต่อมาโคสร้างเวียงไชยปราการขึ้นในทางตอนใต้

เมืองโยนกและไชยปราการมีอายุถึงราวพุทธศักราชที่ ๑๖ เท่านั้นจึงถึงกาลสิ้นสุดลงไป เมืองไชยปราการในสมัยของพระเจ้าศิริชัยเชียงแสนกษัตริย์องค์สุดท้ายก็ถูกกองทัพของพวกเมืองสุพรรณวดี ยกมารุกรานและเห็นทีจะสุมโคโจ่งพากันอพยพหลบหนี ครั้นจะหนีขึ้นไปยังเมืองโยนกเชียงแสนก็ข้ามลำน้ำกกซึ่งกำลังเจิ่งนอง ไม่โคโจ่งพากันอพยพลงโคไปตั้งเมืองใหม่ที่กำแพงเพชร ส่วนเมืองโยนกนาคนครนั้นก็เกิดเหตุ "เมืองล่มลงเป็นหนอง" ถึงกาลพิณาศสิ้นสุดยุคนำเมืองในเวลาต่อมา เรื่องราวของเมืองโยนกเชียงแสนและเมืองเงินยางเป็นเรื่องที่ทับซ้อนกันอยู่ แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าขณะที่ท้องเรื่องของเมืองโยนกกำลังดำเนินไปอยู่นั้นตำนานเมืองเงินยางก็มีแต่รายนามของขุนผู้ปกครองเมืองเท่านั้น จึงสันนิษฐานว่าผู้นำเมืองเงินยางคงตกอยู่ใต้การปกครองของเมืองโยนกตลอดมา จนกระทั่งสิ้นเมืองทั้งสองนี้แล้วจึงปรากฏท้องเรื่องขึ้นมาว่า "ลาวเงิน" แห่งเมืองเงินยางโคให้โอรสองค์หนึ่งแยกออกไปตั้งเมืองพะเยาในลุ่มแม่น้ำอิง ฉะนั้นตำนานการตั้งโอรสออกไปตั้งเมืองพะเยาจึงเป็นเสมือนปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าอำนาจทางการเมืองของเมืองเงินยางโคเติบโตขึ้นแทนที่เมืองกิมที่สิ้นสุดลงไปแล้ว

มีสิ่งที่น่าสนใจเกิดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการขยายอำนาจของเมืองเงินยางและการสิ้นสุดของเมืองโยนกและไชยปราการ กล่าวคือตำนานกล่าวว่ "อนุรุธรมราช" แห่งพุกามโคเป็นผู้

^(๔) ทร. ประเสริฐ ๗ นคร กล่าวว่ตรงกับอัญชนะศักราช ๙๗ หรือก่อนพุทธศักราช ๑๓๐๐ ปี ส่วนปีที่สิงหนคิกุมารลงมาตั้งเมืองโยนกนั้น มานิต วัลลิโคทม ชำระว่ตรงกับ พ.ศ. ๔๓๑

แต่ทั้งนี้ เจ้าลาวจกขึ้นเป็นใหญ่ในลุ่มแม่น้ำกกหลังจากที่เมืองโยนกไม่มีกษัตริย์ปกครองอีกต่อไปแล้ว การที่อนุธรรมราชแห่งพุกามได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดการสันนิษฐานว่าทั้งเมืองไชยปราการและโยนกคงจะถูกกองทัพของพุกามเข้ามาทำลายแล้วจึงผู้นำลาวจกขึ้นเป็นใหญ่แทนอนุธรรมราช(พ.ศ.๑๕๘๓ - ๑๖๒๐) เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ และเป็นผู้อยู่ครองอาณาจักรพุกาม ถ้าหากเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุกามครั้งนี้เป็นจริง ไซ้ เจ้าปลาวจกและเมืองเงินยางจึงน่าจะเริ่มขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ นั้นมากกว่าปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อย่างไม่รู้ก็ตามข้อมูลในตำนานนั้นก็เพียงพอเพียงหนึ่ง ผู้นำและเมืองเงินยางอาจเกิดมาแล้วแต่ครั้งปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และตกอยู่ใต้อาณาจักรของเมืองโยนกมาตลอดจนกระทั่งโยนกและไชยปราการสิ้นอำนาจผู้นำเมืองเงินยางจึงมีโอกาสขึ้นเป็นใหญ่ไต่แทนที่ แต่ความผูกพันกับอำนาจทางการเมืองของพุกามดูเหมือนจะเป็นสาระสำคัญอย่างหนึ่งของเมืองเงินยาง เพราะนับแต่ระยะนั้นจนกระทั่งเมื่อเมืองพุกามกำลังจะหมดอำนาจลงไปแล้วในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จึงปรากฏว่า "มังราย" ไต่มาปกครองทัพไปประชิดแก่งพุกาม ๒ ครั้ง อันคล้ายกับเป็นการประกาศอิสรภาพของเมืองเงินยางไปในคราวเดียวกัน

อำนาจทางการเมืองของเมืองเงินยางปรากฏชัดในสมัยของขุนเจือง ซึ่งปรากฏว่า กษัตริย์องค์นี้มีอำนาจครอบครองดินแดนไต่กว้างขวาง ทั้งเมืองฮ่อ (เชียงรุ่งแสนหวี) ทั้งปรากฏในตำนานของเชียงรุ่ง แก้วพระกัน (ขุนนางส่วน) และหลวงพระบาง เป็นต้น แต่หลังสมัยของขุนเจืองแล้วดินแดนต่าง ๆ ที่เคยมีอำนาจปกครองก็แยกกันอยู่เป็นส่วน ๆ ทั้งนี้รวมทั้งเมืองพะเยาในลุ่มแม่น้ำอิงด้วย เหตุการณ์หลังสมัยของขุนเจืองนับเป็นสถานการณ์หนึ่งซึ่งจะส่งผลกระทบต่อมาถึงสมัยของมังราย ดังที่พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวว่า

ตั้งแต่เสียดินแดนพระเจ้าธรรมิกราชไปนั้น เมืองทั้งหลายหนีไต่คือว่า เมืองเทิง เมืองลือพวาน เมืองน่าน เมืองหลวงพระบางผู้นี้ เขาก็คิดส่วยเสีย บมาส่วยแล ถึงพระยาลาวเมืองพุกามนั้นก็ไปรบแต่เวียงเงินยางเชียงแสน เป็นต้นแล เมืองเชียงเวืองไชยนาทม เมืองฝาง เมืองสาท หางซาคน้อย ยางมัน เมืองตวน บุเรงก๊กก็มีมาทวง เมืองโร พยาก เมืองเลนปลา แลเวียงลาก เมืองยอง เมืองมาง เมืองนาง เมืองสิง ภูคาคทาง เชียงของเท่านั้นแล.... (๔)

(๔) "พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน", ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๔, หน้า ๑๐๘

ภัยเหตุการณ์แรงงานระหว่างเมืองเงินยางกับเชียงรุ่งที่เกิดขึ้นอาจนับว่าเป็นความพยายามของเมืองเงินยางที่จะสร้างพันธมิตรทางการเมือง โดยใช้เครือญาติเพื่อเป็นฐานอำนาจรัฐให้แก่ตนเอง และสายเลือดต่อไป หนึ่งการที่เมืองเชียงรุ่งยกธิดาให้แก่เมืองเงินยางในทางตรงข้ามก็ชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลทางการเมืองของเมืองเงินยางยังคงมีเหลืออยู่ไม่น้อย

ส่วนทางบ้านเมืองพะเยา หลังสมัยขุนเจืองแล้ว "จอมผาเวียง" และ "ขุนแพง" ราชโอรสและนัคคชาของขุนเจืองได้ปกครองต่อมาแล้วก็ได้ถูก "ขุนของ" อนุชาของขุนเจืองอีกองค์หนึ่งแย่งราชสมบัติ^(๑๐) นับจากนั้นจึงคาดว่าจะทำให้ความสัมพันธ์กับเมืองเงินยางขาดลง เชื้อสายของเมืองพะเยาจึงครองอำนาจโดยอิสระมาจนถึง "พระยางำเมือง" ซึ่งขึ้นครองราชในปี พ.ศ. ๒๐๑

การรวบรวมอำนาจรัฐของพระยามังรายในลุ่มแม่น้ำกก (พ.ศ. ๑๘๐๒ - ๑๘๑๓)

ก่อนการขึ้นครองอำนาจของมังรายที่เมืองเงินยางในปี พ.ศ. ๑๘๐๒ นั้น อาจนับว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความยุ่งยากอย่างมากเกี่ยวกับบทบาททางการเมือง เนื่องจากชายแดนบ้านเหนือที่เมืองเชียงรุ่ง (เมืองของพระอัยกา) ถูกกกดั้นด้วยการขยายอำนาจของจีน มองโกล^(๑๑) นอกจากนั้นสภาพทางการเมืองภายในของรัฐก็ปรากฏจากความมั่นคง และอำนาจของเมืองเงินยางในปีที่พระองค์ขึ้นครองราชนี้คงเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งคงสืบเนื่องมาจากรัชสมัยของพระยาเจืองฟ้า กิ่งที่กล่าวมา ครั้นพระบิดาท้าว "ลาวเม็ง" สิ้นพระชนม์ มังรายจึงได้ขึ้นครองราชย์ในขณะที่บ้านเมืองกำลังมีการเปลี่ยนแปลงและระส่ำระสายทั้งจากอิทธิพลภายนอกและปัญหาความแตกแยกภายใน นอกจากนี้ยังปรากฏว่าเมืองเล็กเมืองน้อยจำนวนมากคงถือโอกาสปลีกตัวเป็น

^{๑๐}พระยาประชาภิจักรจักร (แหม่ม บุณนาค), พงศาวดารโยนก (กรุงเทพมหานคร: ศรีสวัสดิ์, ๒๕๑๖), หน้า ๒๑๘

^{๑๑}มองโกลยึดเมืองหลวงคาสีของนานเจ้าได้ในปี พ.ศ. ๑๗๕๖ แต่ต้องใช้เวลานานหกคืนแค้นนานเจ้าอีก ๔ ปี ต่อมาจึงสามารถรายงานไปยังจักรพรรดิ (Shih Tsu- กุนไลชาน) ได้ว่าผนวกสำเร็จ (G.H. Luce, "The Early Syams in Burma's History", JSS.

อิสระด้วยในระหว่างการทำงคคของท้าวลาวเม็ง ทั้งนี้อาจตระหนักว่าอิทธิพลของ เชียงรุ่ง อาจเข้ามาแทนที่เมืองเงินยางหากกษัตริย์องค์ใหม่ไม่เข้มแข็งพอ แต่การขึ้นครองอำนาจ ของมังรายก็ได้สร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงใหม่อันเป็นการคอบโตสภาพการณที่กำลัง เป็น อยู่อย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เนื่องมาจากบุคลิกภาพและความมุ่งมากปรารถนาที่จะสร้างอำนาจ อันเข้มแข็งของพระองค์เอง

มีข้อความในตำนานและพงศาวดารพื้นเมืองหลายฉบับกล่าวถึงสถานการณ์และการ ขึ้นครองราชย์ของมังรายในปี พ.ศ. ๑๔๐๒ คล้ายคลึงกันจึงจะนำฉบับที่สำคัญมาแจ้งดังนี้

พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน

ศักราชได้ ๒๒๑ ทานก็ได้ครองสมบัติแทนบิดาแล้ว ทานก็มีความกตัญญู คิดถึงญาติวงศ์พงศา ทานก็ใช้เสนาไปถามข่าวคฤหาสน์รายประการใด ก็ให้มาเป็น สามัคคีพร้อมด้วยกัน

ฝ่ายท้าวพระยาทั้งปวงก็ว่าพวกข้าพเจ้านี้ เป็นเชื้อวงศ์ท้าวลาวะจึงกราช โครคุมเหวมิได้ ไม่คองมาประชุม ใครว่าคั้งนี้ทุกเมือง ฝ่ายมังรายก็ พิจารณาเห็นว่าบ้านเมืองอยู่ไกลกันไม่เป็นสามัคคีด้วยกันรักษาราชฎรก็ยาก ท้าวจึง ยกทัพไปตีเมืองบวก เมืองเชียงไร่ เมืองบง เชียงคำ เชียงช้าง เชียงของ เมืองเทิง ๑๔ เมือง... (๑๒)

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

.... ปีกัดเบ็ค จุลศักราชได้ ๒๒๑ คิว ในเมืองเงินยางวันนั้นแลเจ้า มังรายได้ถึงน้ำพุทธาภิเศกแล้ว ท้าวไคยินข่าวสารว่าท้าวพระยาอันอยู่ประเทศ ที่จิมไกลเมืองคน จึงกันด้วยไพร่ไทยที่กินไร่นา ต่างคนต่างว่าหล้าง เป็นของกู ย่อมถือเป็นทุกข์แก่ประชาราษฎร์บ้านเมืองมากนัก ท้าวคณิงว่าบ้านเมืองไคมี ผู้เป็นใหญ่หลายคนเป็นทุกข์แก่ไพร่ไทยมากนัก อันหนึ่งก็มีคำสั่งถามากนัก

^{๑๒} "พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน", ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๓,

ท้าวพระยาทั้งหลายผู้นี้ แม้นเขาเป็นเชื้อชาติแต่ปู่หม่อนกู เท้าปู่กูเจ้าพระยา ลาวเก่า อันเป็นน้องเจ้าลาวครอมลาวจางนั้นคนเคียวไค่น้ำพุทราภิเชกเป็น พระยาสิมปรัมปรามาครามคอเท่าถึงกูยนี้ อันหนึ่งเครื่องราชาภิเชกถูกไค้ทรง มาคอเท่าบักนี้ซ้ออัน เขาผู้เป็นพระยาอยู่จิมใกล้กูบไค่น้ำพุทราภิเชกอย่าง กูสักคน บ้อยจ่ามานะคอกูยนี้ครวกูไปรบเอา เมือง เขาทั้งหลายผู้นี้แล... (๑๓)

อิทธิพลการรุกรานของมงโกลคือกินแดนคอนเหนือจะส่งผลกระทบต่อเมืองใน เครือข่ายของเมือง เงินยางหรือไม่มีหลักฐานระบุถึง แต่การที่เมืองเหล่านี้มีลักษณะแตก แยก และ "ชิงกันค้ายไพรไทย ที่กินไรนา ค่างคนค่างหล่างว่าเป็นของกู" นั้น ย่อมเป็น บัญหยาอย่างหนึ่งซึ่งทำความกระทบกระเทือนให้แก่อำนาจรัฐของเมือง เงินยางมากในขณะ เดียวกันในการที่จะต่อต้านกับอิทธิพลของมงโกล ซึ่งหากจะรุกหุงลงมาอีกในระยะเวลาอัน ใกล้กำลังของเมืองเงินยางก็ไม่อาจต้านทานได้ในสภาพที่แตกแยกอยู่ในขณะนั้น ความประสงค์ ของมังรายที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นก็คือ "ครวกูไปรบเอาเมืองทั้งหลายผู้นี้แล" ค้าย เหตุนี้จึงแต่บักนี้ซ้อครองราชย์ของมังรายในบันทึกของ เอกสารตำนานและพงศาวดารจึง เค็ม ไปค้าย เรื่องการดำเนินนโยบายรบหุงรวบรวมบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลา

การรวบรวมอำนาจในปี ๑๔๐๒ - ๑๔๐๔

ในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวว่าในช่วงปีดังกล่าวนี้ถึงเมืองที่รวบรวม ได้ในระยะนี้หลายเมืองไค้แก่ เมืองบวก เมืองเชียงไร่ เมืองบง เชียงคำ เชียงเงิน เชียงช้าง เชียงทอง เมืองเทิง ๑๔ หัวเมือง แต่ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึง เพียง ๕ เมืองเท่านั้น โดยให้รายละเอียดประกอบดังนี้

เจ้าพระยามังราย จึงเจ้าวิพลช้างมา... ไปบจยปลันเอาเมืองหนึ่งมีฝ่าย ไค้เมืองคน กระทำหื้อย่อยไปค้ายอาณาเขตแห่งคนแล้ว ก็คั้งหื้อลูกขุนรักษาเมืองนั้น ชื่อเมืองมอบภายลุนคนทั้งหลาย เรียกว่าเมืองมอบคอเท่าบักนี้แล

^{๑๓} ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕

ถัคนั้นท้าวท้าวก็ไปปล้นเอาเมืองหนึ่งมาได้ เจ้าเมืองพาครวรณี เจ้าไปไล่เอา
ไค้มาเสีย แล้วแคงหื้อลูกขุนกินอยู่รักษาเมืองนั้น ปรากฏชื่อเมืองไล้ค้อเท่าบักนี้แล

ถัคนั้น ท้าวไปปล้นเอาเมืองหนึ่งไค้ยามตะวันค่ำ แล้วแคงหื้อลูกขุนกินและ
รักษาเมืองนั้น ลวคไค้ชื่อว่าเมือง เชียงค้ำค้อ เท่าบักนี้แล

ถัคนั้น ท้าวไปปล้นเอาเมืองอันหนึ่ง เขาอยู่ในเวียงร้องว่าคนข้าหากเป็น
เชื้อชาติปู่เจ้าลาวข่าง เขาแคงบรรณาการออกก่อนรับเจ้ามังราย ว่าข้าแต่เจ้า
เหนือหัวข้าขอจูงหื้ออภัยชีวิตแก่ข้าทั้งหลายเหอะ การสงครามมิคู้ข้าขอเป็น
หัวหน้าอาษา...พระยามังรายว่าฟังว่า เขาว่าเป็นเชื้อชาติปู่เจ้าลาวข่างก็หาก
มิแต่เขายังมีคำคมยากู กูก็เบิงไว้เมืองนี้หื้อเขากิน....เมืองนั้นไค้ชื่อว่าชนะข่าง
ภายหลังปรากฏว่าเมือง เชียงข่าง (๑๔) จากนั้นไค้ให้ไปสร้าง "เมืองเค้ารอย"
ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งกล่าวว่าเป็นเมือง เกาท์บิคาของ เจ้าเมือง เชียงข่าง เคยครอง
มาก่อน (๑๕)

เมืองที่มังรายไปรบเอาในช่วงคังกล่าวนี้ดูเหมือนจะมีลักษณะ เป็นเมืองขนาดเล็ก
ลำพังกำลังของ เมืองเงินยางก็สามารถเอาชนะไค้ไม่ยากนัก ในตำนานพื้น เมือง เชียงใหม่
กล่าวเพียง ๕ เมืองเท่านั้น แต่ในพงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสนนอกจากเมืองทั้ง ๕
คังกล่าวแล้วไค้กล่าวถึงการไปรบเมือง บง เชียงเงิน เชียงทอง และ เมืองเทิง ค้วย
แต่สำหรับ เชียงทอง และเมือง เเทิงนั้นในระหว่างนี้คากว่าจะยังไม่ไค้ไปคิหรือไปคิแต่ไค้
เนื่องจากปรากฏภายหลังว่ามังรายไค้ยกไปคิเมืองทั้งสองนี้ในปี พ.ศ. ๑๔๑๒ และ ๑๔๑๓
ตามลำดับ คังจะไค้กล่าวค้อไปเมืองที่ไค้ไค้ในคราวแรกที่มังรายครองราชสมบัตินั้นจึงน่าจะ
เป็นเมืองใกล้เคียงกับเมืองหลวง เงินยาง

สำหรับเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของ เมืองเงินยางอยู่แล้ว แต่สมัยของท้าว
ลาวเม็งพระราชบิดานั้นไค้แก่ เวียงเงิน ยาง เชียงแสน ซึ่งเป็นเมืองหลวง เมืองเชียง
เวียงไชยนารายณ์ เมืองฝาง เมืองสาทหางซาคัน้อยข่างมัน เมืองควนบุเริงกัก เมือง

๑๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘

๑๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐

ผาพวง เมืองโร เมืองพยาก เมืองเลนปลา เมืองยอง เมืองนาง เมืองสิง
ภูคาคทาง และเมืองเชียงของ^(๑๖) ทั้งนี้ยกเว้นเมืองโร กับเมืองเชียงของ ซึ่งคงจะ
ถือโอกาสปลีกตัว เป็นอิสระในคราวที่มังรายขึ้นครองอำนาจ เพราะเมืองทั้งสองนี้มังราย
จะได้ตามคิดกลับคืนในเวลาต่อมา สำหรับเมืองโร หรือเมืองไล้ ก็ได้มาแล้วในหัวงปี
พ.ศ. ๑๔๐๒ - ๑๔๐๔ แต่เชียงของยังคิดกลับคืนไม่ได้

การตั้งเมืองหลวง เชียงราย และการตั้งเมือง เชียงคอง พ.ศ. ๑๔๐๕

หลังจากที่รวบรวมเมืองใกล้เคียงในคอนเหนือได้แล้วมังรายได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้น
๒ เมือง คือ เมืองหลวง เชียงราย กับเมืองเชียงคองในปี พ.ศ. ๑๔๐๕ การย้ายเมือง
หลวงไปตั้งที่ "เชียงราย" ในลุ่มแม่น้ำกกตอนใต้เกิดขึ้นในปี เคาเส็ก พ.ศ. ๑๔๐๕
(จศ. ๖๒๔)

เกี่ยวกับการสร้างเมือง เชียงรายนี้ในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนกล่าวว่า
ในปีที่มังรายมีอายุ ๑๖ ขวบ (เมื่อ พ.ศ. ๑๓๕๗ - ๑๓๕๘) นั้น มังรายก็ได้กระทำอาวาท
มงคลกับลูกเจ้าเชียงเรื่อง และได้รับแต่งตั้งให้เป็น "อุปราชครองเมืองแล้วให้ใจรุกนภย
หนไฟทั้งมวลยังมีวันหนึ่งท่านก็พาบริวารไปแคว่ตั้งไกลป่า ก็ไปเห็นเวียง เชียงรายร้างอยู่ก็
เป็นที่พึงใจยิ่งนัก^(๑๗) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามังรายน่าจะได้เตรียมแผนการที่จะสร้างเมือง
แห่งนี้นานนับแต่ปี พ.ศ. ๑๓๕๗ - ๑๓๕๘ แล้ว น่าสังเกตว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากที่
มังโกลยศครองเมืองหลวงคาลิของน่านเจ้าได้ (พ.ศ. ๑๓๕๖) ไม่นาน การวางแผนย้ายเมือง
ของมังรายในครั้งนั้นจึงน่าจะเกิดจากแรงผลักดันจากการรบของจินมงโกลค้วย ครั้นเมื่อขึ้น
ครองราชย์แล้วก็กำลังติดพันอยู่กับการรวบรวมเมืองใกล้เคียงที่แข็งข้อ ฉะนั้นเมื่อถึงปี
พ.ศ. ๑๔๐๕ อันเป็นระยะที่เมืองเล็กเมืองน้อยถูกปราบปรามไปหมดแล้ว มังรายจึงทำการ
ย้ายเมือง เหตุเพราะ "ช้างมงคล" พลัดไป ณ ที่แห่งนั้น (เรื่อง "ช้างมงคล" นี้คล้ายกับ

^{๑๖}"พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน", ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๔, หน้า ๑๐๔

^{๑๗}เล่มเดียวกัน, หน้า ๘๗

เรื่อง "กวางทอง" ในตำนานของพวกไต ในตำนานสุวรรณคำแดง และในตำนานของไทย
ลื้อ ที่มีกล่าวถึงการสร้างเมืองในแหล่งที่กวางทองวิ่งหนีไปถึง ๗ ที่แห่งนั้น)

โดยข้อเท็จจริงการย้ายเมืองหลวงครั้งนั้นมองได้เป็น ๒ แง่ แง่หนึ่งจะคงเป็นเหตุ
ผลทางการเมือง เพื่อต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความยุ่งยากที่อาจจะเกิดขึ้นกับมณฑลในทางคอน
เหนือคล้ายกับการย้ายเมืองหลวง "อินทปัฐระ" ของจามปาจากแถบกวางนัมในคอนเหนือ
ลงไปอยู่ที่เมืองวิชัยในแคว้นบันคินห์ คอนไตเพื่อหลบหนีความยุ่งยากที่จะเกิดจากการรุกราน
ของพวกไตเวียคในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖^(๑๘) เพราะเมืองเชียงรายตั้งอยู่ในทำเลลึก
ลงไปทางคอนไต และไตใช้ทั้งแนวลำน้ำ รอก น้ำค้ำ น้ำกัก รวมทั้งแม่น้ำโขง เป็นแนว
ปราการกั้นทิศเหนือและทิศตะวันออก ทิศทางอีกแ่งหนึ่งก็จะเห็นว่าพระยามังรายคงมี
นโยบายที่จะขยายอำนาจลงสู่ทางไต ก็คงจะปรากฏผลในเวลาต่อไป

ในปีเกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงรายนี้ มีเอกสารกล่าวว่าพระยามังรายได้โปรด
ให้สร้างเมืองเชียงคองค้าย ซึ่งเรื่องราวการตั้งเมืองเพินหรือเชียงคองนี้ปรากฏรายละเอียด
อยู่ในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน^(๑๙) และ "ตำนานกรุงศรีพื้นเมืองเชียงคอง"^(๒๐)
สรุปความได้ว่าที่เมือง "จอมคองค์" หรือเชียงคองนั้นเป็นที่ลวะ หรือพวกทมิฬอาศัยอยู่มีผู้นั่ง
สูงใหญ่และมีความคิดฉลาดกว่าเพื่อนชื่อมางหอย ในตำนานกรุงศรี เรียกว่า คังม้งยอย
พวกลวะได้พร้อมกันยกให้เป็นใหญ่อยู่ที่นั่น ภายหลังมังรายได้ใช้ให้ขุนคองขุนล้งยกทัพไปตีแต่

^{๑๘} G. Coedes, The Making of South East Asia, Translated by H.M.
Wright (Berkeley : University of California Press, 1967), 140-145

^{๑๙} "พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน", ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๓,
หน้า ๘๗ - ๑๐๘, ๑๖๐ - ๑๖๕

^{๒๐} ประเสริฐ ๗ นคร, "การศึกษาเอกสารโบราณของลานนา : ศึกษาประวัติศาสตร์
กฎหมายและประวัติศาสตร์เมือง", เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการ เรื่องสำรวจทำ
ไมโครฟิล์ม-ปริวรรตเอกสารโบราณและการทำพจนานุกรมภาษาถิ่นภาษาไทยกลาง
(เชียงใหม่ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโคโยต้า ๒๐-๒๔
เมษายน ๒๕๒๖) หน้า ๓-๕

ไม่ได้ มังรายจึงส่งมางคัมมางเคียน สองพี่น้องชาวละวะที่คืนคอยคองให้ไปวางแผนเอาเมือง
 เชน มางคัมมางเคียนให้ขู่ว่าไทยทั้งหลายขับไล่มาชาวเมือง เชนจึงให้อยู่อาศัยภายหลัง
 มางคัมมางเคียนได้เกลี้ยกล่อมชาวละวะให้เข้าข้างมังราย จากนั้นจึงได้ส่งข่าวให้มังราย
 ยกทัพไปตี คำนานทรงครสือว่ามังรายตั้งน้ำจุ่มน้ำน่าน เป็นแม่ทัพไปตีได้ จับมางคอง หรือค่าง
 มังยอยได้ (ภายหลัง เมื่อมังรายจะตีทริภุชชัยได้ให้ขู่ว่าให้มางคองหรือมังยอยไปอยู่กับ
 พระยาฉิมมา และตั้งชื่อให้เป็นทัพองคองคอง หรือคืออ้ายฟ้าในพงศาวดารโยนกและคำนาน
 ทั้งเมือง เชียงใหม่) หลังจากตีเมือง เชนได้แล้วจึงให้ตั้ง เป็นเมืองขึ้น

คำนานการตั้ง เมือง เชนนี้พงศาวดาร เมือง เงินยาง เชียงแสน กล่าวว่า เนื่องมา
 จากพระยามังรายไล่ "กวางคำ" ไปตั้งคองจอมคองค ในปี พ.ศ.๑๘๐๘ เห็นชัยภูมิเมือง
 เชนว่า

..... ภูมิที่นี้เป็นอันจุ่มเย็นมีร่มไม้อันกว้างขวาง เขียวงามก็ชวนละวะทั้งหลาย
 อยู่ แล เชนเลียน้อยหนึ่งยังพอสร้างบ้านแปลง เมืองให้เป็นลูกข้างหาง เมืองควรแท้
 ก็ให้เพื่อนคอง (สลัก) รูปเป็นร้านแมกหอกจูงหมาพาได้ไว้ ปลายคองลูกนั้นไว้ให้
 เป็นสลักโบราณ (๒๑)

ใน "คำนานเมืองเชียงตุง" ฉบับของทวิ สว่างปัญญางกูร (๒๒) กล่าวไว้คล้าย
 คลึงกัน แต่เรียกขุนคอง ขุนล้ง ที่ส่งไปตีพวกทมิฬ แคร่แรกแล้วแท้ ว่า ขุนพ่องเมือง และขุนหลัง
 (เหตุเพราะขุนสองคนนี้เกี่ยวข้องกับรบชาวทมิฬ) เรียก มังคัมมังเคียน ว่า มังยะมังคัมมังเคียน
 และเรียก เจ้าน้ำจุ่มน้ำน่าน แม่ทัพของมังรายที่ยกไปตีเมือง เชนว่า น้ำท่วมน้ำนาง (๒๓)
 ในคำนานฉบับนี้กล่าวด้วยว่าหลังจากตีเมืองไค้และตั้งให้เจ้าน้ำท่วมน้ำนางปกครองแล้วนั้น
 ได้กำหนดให้ค่างมางยอย เป็นหัวหน้าพาพวกลงไปเอาราชการในเมือง เชียงรายปีละ ๓ เดือน

๒๑ "พงศาวดาร เมือง เงินยาง เชียงแสน," ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๔, หน้า ๑๐๐

๒๒ ทวิ สว่างปัญญางกูร, (บุปวิวรรค), คำนานเชียงตุง (เชียงใหม่ : แผนก
 อนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๒๗)

๒๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗ - ๘๘

โดย "แค่นี้ไปหน้าเขื่อนเจียง เบ็ง ไปถึง เขื่อนสาม เบ็ง ท่อสูท้งหลาย ไค่ลงมาแยกไม้เอาการ เมือง เทื่อ" (๒๔)

เรื่องการสร้างเมือง เชียงคูนี่น่าสัง เกตว่า ได้มีความพยายามมาก่อนที่จะตั้ง เมือง หลวงที่ เชียงรายแล้ว และหลังจากที่ตีไค่แล้วก็ได้ตั้งให้ เป็นเมืองขึ้นในปี จ.ศ. ๒๒๔ (พ.ศ. ๑๘๐๕) เดือน ๙ ซึ่งคาดว่า จะตั้งก่อนเมือง เชียงราย เพราะเมือง เชียงรายสร้างใน เดือน ๒ ซึ่งอยู่ช่วงท้ายศักราชเดียวกัน การตั้ง เมือง เซิน (เชียงคูน) และให้ เจ้า น้ำท่วม น้ำน่าน ไปปกครองในปีดังกล่าว เป็นเสมือนการตั้ง เมืองหน้าด่านค้ำ เหนือ เพื่อคอยสับศับ พังช้า สารบ้านเมืองที่ เกี่ยว กับ เชียงรุ่ง และ น่าน เจ้าของมอง โกลในคอน เหนือขึ้นไป เมื่อตั้ง ได้ สำเร็จแล้ว มังราย จะไค่ย้าย เมืองหลวงลง ไปตั้งที่ เชียงราย ในลุ่มน้ำกกที่ตีไค่ปลายปีเดียวกัน

การขยายอำนาจของมังรายในปี พ.ศ. ๑๘๐๕ - ๑๘๑๓

หลังจากตั้ง เมือง เชียงรายและ เชียงคูนี่แล้วในปี พ.ศ. ๑๘๐๕ มังรายก็ได้เคลื่อน ไหวรวบรวมอำนาจอีกในพงศาวดาร เมืองเงินยาง เชียงแสนว่า

มังรายเจ้าไค่กิน เมืองแทนพระยาคนท้อแล้ว ท่านก็แก่งนางคูนมาง เคียนุให้ ไปรบเมืองเซินแล้ว ส่วนคนท่านก็เอาหมูร่พลลงไปเอาเมือง เติง ลอ เมืองน่าน และเมืองพวาน เมืองหลวง สิงเคียวแลมางครั้งก็ไค่เมืองใหญ่ บางครั้งก็ไค่แค ลุกบ้านหาง เมือง สองปีสามปีจึงไค่เมืองเค้าก็มี ครั้งไค่ก็เอาเจ้าเมืองเสียแล้วก็ แดงตั้งให้เสนาอำมาตย์ไปอยู่เผ่าก็มี แดงให้กิน เมืองแทนก็มี แล้วก็แดงคนมาเอา การภายในเมือง เชียงรายสิ้นทุกเมือง ถึงว่าเมืองเซินก็ส่งมารับราชการพร้อมใน เมือง เชียงรายและ (๒๕)

เหตุการณ์ตามตำนานฉบับนี้ไม่ ระบุศักราชและรายละเอียดในหนังสือพงศาวดารโยนกกล่าวว่า หลังจากการรวบรวมเมืองทางฝ่ายเหนือแล้วก็ "คิดปราบหัวเมืองฝ่ายใต้" (๒๖) จึงสันนิษฐาน

(๒๔) เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗ - ๕๑

(๒๕) "พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน", ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๔,

หน้า ๑๐๘ - ๑๑๐

(๒๖) พระยาประชาภิจักรจักร (แหม่ มุนนาค), พงศาวดารโยนก, หน้า ๒๔๑

ว่า เมื่อตั้ง เมือง เชียงรายแล้ว เมืองหลวงแห่งนี้คงจะเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมเมืองที่อยู่ตอนใต้ต่อไป

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า เมื่อถึงปีเปกสิ (จ.ศ. ๖๓๐) พ.ศ. ๑๘๑๑ มังรายได้ไปประทับอยู่ที่เมืองฝาง ซึ่งเมืองนี้เป็นเมืองที่ตั้งมาก่อนแล้ว ทรันปีต่อมาคือปีกัศโล (จ.ศ. ๖๓๑) พ.ศ. ๑๘๑๒ มังรายได้ยกทัพไปตีเมืองนาแก เชียงของ ไค้เมือง เชียงของแล้ว แต่งตั้งให้ขุนนางปกครอง แล้วคืนหันมาเมืองฝางกั้งเคิม ต่อมาปีกามเส็ก (จ.ศ. ๖๓๖) พ.ศ. ๑๘๑๗ มังรายยกทัพไปตีเมืองเชียง (ซึ่งน่าจะหมายถึงเมืองเทิง เพราะตัวอักษร คั ช (ฉ) กับตัว ช (ช) คล้ายกันมาก ไค้เมือง เชียงแต่งให้ลูกขุนปกครองแล้วกลับคืนไปประทับที่เมืองฝางกั้งเคิม^(๒๓) หลังจากนั้นแล้วตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ไม่ได้กล่าวถึง การไปตีเมืองไหนอีก แต่จะไปปรากฏในปี พ.ศ. ๑๘๑๘ เมื่อยกไปประชิดเมืองพะเยาของ พระยาง่าเมือง และตีเมืองทริภุชชัยในอีกระยะหนึ่งหลังจากนั้นแล้ว

ตามพงศาวดารการเมืองเงินยางเชียงแสนที่ว่ายกไปตี เมืองล่อ เมืองพรานและเมืองหลวงคายนัน ไม่ปรากฏว่าตีไค้หรือไม่ สำหรับเมืองล่อ เมืองพรานนั้น น่าจะเป็นเมืองขนาดเล็ก ในตำนานพระราชกุแ่แห่ง กล่าวถึงเมืองล่อว่าอยู่ใกล้กับเมืองน่าน^(๒๔)

^{๒๓}ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐ สำหรับปีที่ตีเมืองเชียงของตรงกับที่ระบุในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ (จ.ศ. ๖๓๑) แต่ในปี จ.ศ. ๖๓๕ (พ.ศ. ๑๘๑๗) (ศักราชใน "ชินกาลมาลีปกรณ์" นับพุทธศักราชเร็วแบบลังกา ๑ ปี) ว่าทรงกฤษนคร ซึ่งตามเชิงอรรถของหนังสือเล่มนี้ว่าคนภายหลังเข้าใจว่าเมืองฝาง อาจจะหมายถึงเมืองเชียง หรือเมืองเทิง ตาม "ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่" ก็ได้

^{๒๔}ประชุมตำนานพระราชกุ ภาคที่ ๒ (พระนคร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจเอก สลับ เกียรติสุต ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ๒ ธันวาคม ๒๕๑๐), หน้า ๘๐

ส่วนเมืองพราน น่าจะหมายถึงเมืองพราน ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของ จ.พะเยาในปัจจุบัน เพราะอักษร พร ในภาษาถิ่นเหนือเป็นอักษรควบกล้ำมักจะออกเสียงเป็น "พ" เช่นเดียวกับคำว่า "ปรญา" อ่านเป็น "ปญา" สำหรับเมืองน่านและเมืองหลวงนั้น ขณะนั้นเป็นเมืองอิสระในทางคอนไคและตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงรายคามลำคัม เมืองน่านนั้นมีความเห็นว่าแต่เดิมเรียกเมืองบัว (วรรณคร) หรือ "พลัว" ในลุ่มแม่น้ำน่าน ก่อนที่จะตั้งเมืองบัวนั้นมีเมืองย่าง ของพระยาภูคาอยู่ก่อนพระยาคนตีได้บุตรบุญธรรม ๒ คน คือ "เจ้าขุนนุ่น" กับ "เจ้าขุนพอง" ค่อมาค้ำช่วยความช่วยเหลือของพระยา "เจรแดง" แห่งคอยั่วคอยาวัว เจ้าขุนนุ่น จึงได้ไปครองเมืองทางปากตะวันออกของลำน้ำโขง ส่วนขุนพองได้ครองเมืองบัว เชื้อสายของขุนพองได้ครองเมืองบัวสืบต่อกันมาจึงได้สร้างเวียงภูแช่แห้งขึ้นในปี พ.ศ. ๑๕๐๒ และสร้างเมืองน่านขึ้นในปี พ.ศ. ๑๕๑๑ (๒๕)

ส่วนเมืองหลวงนั้นเชื่อว่าจะเป็นชื่อเดิมของเมืองหลวงพระบาง ในตำนานเกิมนั้นเรียกเป็นเชียงคัง เชียงทอง ค่อมมา "ขุนขวา" ได้สร้างขึ้นเป็นเมืองหลวง จึงได้เรียกเป็นเมืองขวา ค้วย โดยหมายถึงเมืองหลวงของขุนขวา ภายหลังเมื่อฟ้าจุ่มนำเอาพระนางไปประดิษฐานไว้ที่เมืองหลวงนี้ จึงได้ชื่อว่า หลวงพระบางอีกชื่อหนึ่ง ในตำนานของล้านช้างมากประกอบด้วยมีกลุ่มชนพวก "นาค" อาศัยอยู่รวมกัน ๗ กลุ่ม จึงผูกพัทขึ้นเป็นบาลีว่า "ศรี-สัตนาคนหุต" หนึ่งในพงศาวดารล้านช้างกล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เกี่ยวข้องกับ "ผีฟ้า" และเมืองพระนครหลวงของเขมรค้วย สะท้อนให้เห็นว่าอิทธิพลของเขมรคงจะขึ้นมาถึงเมืองหลวงขวาค้วย ในระยะนั้นและคติการเรียกเมืองหลวงคงได้แบบอย่างมาจากเมืองพระนครหลวงของเขมรก็ได้ หนึ่งในพงศาวดารล้านช้างกล่าวว่าเมื่อฟ้าจุ่ม ครองราชย์ได้ ๔ ปีแล้ว ถึงปีกาแป (จ.ศ. ๗๓๕ พ.ศ. ๑๕๑๖) ได้ถูกขับออกจากหลวงพระบางหนีไปอยู่กับพระยาคำที่เมืองน่านค้วย (๓๐) จึงชี้ให้เห็นว่าเมืองหลวงพระบาง

๒๕ ขำรงค์ศักดิ์ ทั่วบุญ, "เมืองกั้งเดิมในตำนานพื้นเมืองลานนา ก่อนสมัยทริภุชชัย และเงินยางเชียงลาว: การวิเคราะห์เบื้องต้น", วารสารธรรมศาสตร์ ๑๑ (ธันวาคม ๒๕๖๖ : ๑๕๐

๓๐ "พงศาวดารล้านช้าง", ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ (พระนคร : องค์การค้ำกุศลสุเมธา, ๒๕๐๗), หน้า ๑๕๔

กัม เมืองน่านมีความสัมพันธ์มาแต่เดิมแล้ว อาจตั้งแต่สมัยเจ้าขุนขุนที่ออกไปครอง เมืองบน
พากล่าน้ำโขงตะวันออกครั้งนั้นแล้ว

สภาพเหตุการณ์บ้านเมือง ของ เมืองน่าน และ เมืองหลวง ในระยะที่มั่งรายนกำลังมี
อำนาจในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ นั้น มีลักษณะเป็นเมืองในตำนานอย่างมาก ที่ลุ่มแม่น้ำน่าน
นั้นคาดว่าเมืองบัวคงจะเกิดขึ้นแล้ว ส่วนที่หลวงพระบางปรากฏแต่รายนามขุนผู้กินเมือง
นับแต่เชื้อสายขุนชาวเป็นลำดับสืบมา มีอยู่ครั้งหนึ่งที่กล่าวว่าคุณล่อ ลูกขุนบุญมไคยกทัพจาก
ทางเหนือลงไปล้มล้างเมืองหลวงของขุนชาวไค แต่ลูกหลานของขุนล่อก็นิยมใช้ชื่อว่า ขุนชาว
ตามชื่อขุนเมือง เดิมสืบต่อมาจนถึงสมัยพระยาคำดวง จึงเริ่มจับความเป็นเรื่องราวชัดเจขึ้น
พระยาคนนี้มีลูกและโอรสชื่อลูกว่า ผีฟ้า ต่อมาผีฟ้าเองก็มีลูก ๒ คน คือ ฟ้าจุ่ม ฟ้าเงี้ยว
ฟ้ายาน คานคำ ฟ้าคำ ฟ้าเขียว ส่วนฟ้าจุ่มองค์แรกนั้นก็กล่าวว่าเป็นเกิดปิระวายสี ศักราชไค
๒๗๕ ครองกัม พ.ศ. ๑๔๕๕^(๓๑) ฉะนั้นในระยะที่มั่งรายนกำลังรวบรวมอำนาจอยู่ในลุ่มน้ำกก
นั้น จึงน่าจะอยู่ในระยะเดียวกับสมัยของพระยาคำดวง และพระยาผีฟ้า ซึ่งจากร้อยรอยที่
ปรากฏในตำนานนี้ชี้ให้เห็นว่าน่าจะมีความสัมพันธ์กับเมืองพระนครหลวงของเขมรมาก และยัง
ไม่เชื่อว่ามั่งรายจะส่งกองทหารหรือยกทัพไปตีในระยะที่เวลานี้

ปี พ.ศ. ๑๔๑๗ จึงอาจนับว่าเป็นการเสร็จสิ้นการรวบรวมอำนาจของมั่งรายใน
ลุ่มน้ำกกและเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่ามั่งรายไคบรรลุอำนาจสูงสุดในลุ่มแม่น้ำกกแล้ว ในช่วงนี้
จึงมีเรื่องเล่าว่า พระยาแก่นทงษา เจ้าเมืองแกวพระกัน ไคยกพลมาถึงเมืองเชียงรายเพื่อ
อภิเษกให้ขึ้นเป็นใหญ่ พร้อมกับลำดับเครือญาติกับพระยามั่งรายว่าสืบมาแต่เชื้อสาย พระยา
เจืองซึ่งเป็นปู่หม่อมเช่นเดียวกับพระยามั่งราย ถึงข้อความในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า
ไว้ดังนี้

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔ - ๑๕๓

อันหนึ่ง เชื้อสายแห่งเราแห่งอวามองพอชาผู้หนึ่งชื่อว่า ยี่คำห่าว ไปเป็น
 พระยาในเมืองลานช้าง ผู้หนึ่งชื่อท้าวชุมแสงเป็นผู้นองไปเป็นพระยาใน เมือง
 มันทบุรี ท้าวชาเป็นลูกท้าวผาเรือง แม่ทัพชาทินเมืองแก้วพระกัน สิ้นชนชาไป
 สู่ปรโลกแล้ว ชาทินไคเป็นพระยาแทนพอ พระยาฮอเจ้าลุมพำเปาพิมาน อภิเศก
 ปู่ชาเจ้าพระยาเจือง วันนั้น ทนุชาหากเป็นเชื้อชาติเจ้าเหนือหัวแล ที่นี้เข้ามา
 กระทำอุษาภิเศกเจ้าเหนือหัว จุง เสวยราชสมบัติควยสุขเทอะ..... (๗๒)

---

^{๗๒} คำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๓

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย